

Handboek Rouw, Rouwbegeleiding, Rouwtherapie

Handboek Rouw Rouwbegeleiding Rouwtherapie

Tussen presentie en interventie

Redactie Johan Maes
& Harriëtte Modderman

Witsand Uitgevers

Een boek van Witsand Uitgevers
www.witsand-uitgevers.com

Omslagillustratie: © Roy van Erk, 'Untitled' (21 mei 2010)

© Witsand Uitgevers en de afzonderlijke auteurs
D/2014/12.051/12 - NUR 749 - ISBN 978 94 9201 103 9

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag door middel van fotokopie, elektronische of andere middelen, met inbegrip van automatische informatiesystemen, worden gereproduceerd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

WOORD VOORAF	11
<i>door prof. dr. Dirk De Wachter</i>	
INLEIDING: TUSSEN PRESENTIE EN INTERVENTIE	13
Liefde, schrijf je dat met een grote L? Ja, liefde schrijf je altijd met een hoofdletter <i>Johan Maes en Harriëtte Modderman</i>	
VERANTWOORDING	18
DANKWOORD	19
OVER DE REDACTEUREN	21
DEEL 1. VERLIES EN ROUW: ACTUELE INZICHTEN EN UITDAGINGEN	
1.1 NAAR EEN INTEGRATIEF ROUWMODEL	25
Implicaties voor de rouwbegeleiding en -therapie <i>Johan Maes</i>	
1.2 ROUWZORG, ROUWBEGELEIDING EN ROUW THERAPIE	58
Hoe kostbaar is een kwetsbaar mens? <i>Harriëtte Modderman en Joke Holtrust</i>	
1.3 ROUW EN HECHTING	69
Over vastnemen en loslaten <i>Heidi Deknudt</i>	
1.4 TRAUMATISCHE ROUW	87
Het raakvlak tussen trauma en rouw <i>Anneke Devoogdt</i>	
1.5 GECOMPLICEERDE ROUW	107
Gecompliceerde rouw in de DSM en de ICD <i>Paul Boelen</i>	
1.6 VEERKRACHT EN GECOMPLICEERDE ROUW	123
Kan een veerkrachtsmeting de kwetsbaarheid voor gecompliceerde rouw helpen voorspellen? <i>Michael Portzky</i>	
1.7 DE PSYCHODYNAMIEK VAN ROUW	139
Observaties vanuit de psychoanalyse <i>Otto Kernberg</i>	

DEEL 2. ROUW BEKEKEN VANUIT DIVERSE THERAPEUTISCHE PERSPECTIEVEN

2.1 ROUW VANUIT PERSOONS- EN EXPERIENTIEEL GERICHT PERSPECTIEF	159
Over het begeleiden van rouwprocessen binnen een therapeutisch veilige relatie <i>Emmanuelle Zech</i>	
2.2 ROUW VANUIT EEN EXISTENTIEEL PERSPECTIEF	181
Er bestaat geen troost <i>Gerke Verthriest</i>	
2.3 ROUW VANUIT NARRATIEF GEZINSTHERAPEUTISCH PERSPECTIEF	204
Van loslaten naar verbinden <i>Anik Serneels</i>	
NARRATIEVE GEZINSTHERAPEUTISCHE INTERVENTIES BIJ ROUW	213
<i>Anik Serneels</i>	
2.4 ROUW VANUIT SYSTEEMPERSPECTIEF	219
De onverbreekelijke band na de dood <i>Annelies Onderwaater</i>	
HET GENOGRAM	232
In kaart brengen van verliezen binnen een familie <i>Annelies Onderwaater</i>	
2.5 ROUW VANUIT CONTEXTUEEL PERSPECTIEF	237
Postume Ontschuldiging <i>Annelies Onderwaater</i>	
2.6 ROUW VANUIT SYSTEMISCH PERSPECTIEF	251
Verlies en (over)leven: Werken met de splitsing van de ziel <i>Riet Fiddelaers-Jaspers en Sabine Noten</i>	
WERKEN MET DE SPLITSING VAN DE ZIEL IN DE PRAKTIJK	264
<i>Sabine Noten en Riet Fiddelaers-Jaspers</i>	
2.7 ROUW VANUIT COGNITIEF GEDRAGSTHERAPEUTISCH PERSPECTIEF	267
Theorie en behandeling <i>Paul Boelen</i>	
2.8 BEHANDELING VAN DE GEVOLGEN VAN EEN NIET-NATUURLIJK VERLIES	281
Rouw na moord, suïcide of persoonsvermissing <i>Jos de Keijser</i>	
HET EMDR/CGT-BEHANDELPROTOCOL	293
<i>Mariëtte van Denderen en Jos de Keijser</i>	
2.9 VERLIESKUNDE	297
De aanpak vanuit het multifocus-perspectief <i>Herman de Mönnink</i>	

DEEL 3. ROUW BINNEN SPECIFIEKE THEMA'S, DOELGROEPEN, INTERVENTIES

3.1 VERLIESBEGELEIDING VANUIT CLIËNTGERICHT MULTIMETHODISCH PERSPECTIEF	
Als de voorkeursmethode van de verliesbegeleider niet past bij de cliënt, dan is dat jammer voor de cliënt...	323
<i>Herman de Mönnink</i>	
QUICKSCAN UBS (UNFINISHED BUSINESS SYNDROOM)	335
De risico's van onverwerkt oud zeer	
<i>Herman de Mönnink</i>	
3.2 ROUW EN PRESENTIE	337
Hoop ligt voorbij de horizon	
<i>Harriëtte Modderman en Joke Holtrust</i>	
3.3 ROUW EN ZINGEVING	354
Over steun en storing in de verliesgebieden	
<i>Marinus van den Berg</i>	
3.4 VERLAAT VERDRIET	367
Wat een verlaat rouwproces op kan leveren	
<i>Mieke Ankersmid</i>	
VISUALISATIE EN TEKENING BIJ VERLAAT VERDRIET	381
<i>Mieke Ankersmid</i>	
3.5 GESTOLDE LIEFDE	385
Over overdracht en tegenoverdracht in rouwbegeleiding	
<i>Wibe Veenbaas m.m.v. Marja Griffioen en Mirjam Broekhuizen</i>	
3.6 MUZIEK, ROUW EN TROOST	396
Rouw vanuit muzikaal perspectief	
<i>Martin Hoondert</i>	
MUZIEK EN ROUWBEGELEIDING	407
<i>Martin Hoondert</i>	
3.7 SPEL IN ROUWBEGELEIDING EN -THERAPIE	410
Toepassing en mogelijkheden van spel en creatieve technieken	
<i>Mariken Spuij</i>	
3.8 ROUW EN RITUELEN	421
Een theoretisch model	
<i>Ton Overtoom</i>	
ROUW EN RITUELEN, EEN WORKSHOP	433
<i>Ton Overtoom</i>	
ROUW EN RITUELEN, DE PRAKTIJK	438
<i>Ton Overtoom</i>	

3.9 ONLINE ROUWEN	441
De kracht van sociale media in tijden van verlies <i>Daan Westerink</i>	
3.10 ROUW NA HET VERLIEZEN VAN EEN VOLWASSEN KIND	449
Stil verdriet bij ouderen <i>Liesbeth Van Humbeeck en Let Dillen</i>	
3.11 ROUW EN TRAUMA BIJ OUDEREN	465
Ouder worden en verlies van naasten <i>Geert Smid en Jeannette Lely</i>	
NET BIJ OUDEREN	477
<i>Jeannette Lely</i>	
3.12 COGNITIEVE GEDRAGSTHERAPIE BIJ KINDEREN EN JONGEREN MET GECOMPLICEERDE ROUW	481
Een introductie van RouwHulp <i>Mariken Spuij en Paul Boelen</i>	
COGNITIEVE HERSTRUCTURERING BIJ KINDEREN EN JONGEREN MET BEHULP VAN ROUWHULP	492
<i>Mariken Spuij en Paul Boelen</i>	
3.13 ZINGEVING EN SPIRITUALITEIT BIJ ROUWENDE OUDERS	496
Blijvende verbindingen <i>Nette Falkenburg en Ruard Ganzevoort</i>	
3.14 MANNEN EN VERLIES	509
Daar waar ik vandaan kom <i>Wim van Lent</i>	
WERKEN MET MANNEN IN DE PRAKTIJK	522
<i>Wim van Lent</i>	
3.15 INTEGRAAL VERLIESMANAGEMENT	525
Tussen begrenzing en erkenning <i>Paul de Groot en Harriëtte Modderman</i>	
INTEGRAAL VERLIESMANAGEMENT ALS MIDDEL	543
<i>Paul de Groot en Harriëtte Modderman</i>	
3.16 ORGANISATIES ALS VEROORZAKERS VAN VERLIES	551
Reorganisaties, arbeidsverlies en de rol van de leidinggevende <i>Jakob van Wielink en Leo Wilhelm</i>	
3.17 STEUN BIJ VERLIES VAN WERK	564
Bouwen aan vertrouwen <i>Klaas-Jan Rodenburg</i>	
VERLIES VAN WERK	576
Handvatten voor het bieden van steun bij verlies <i>Klaas-Jan Rodenburg</i>	
3.18 CHRONISCHE ROUW	584
Leven met een handicap <i>Marthe Lynen</i> <i>i.s.m. De Kanteling vzw, Schilde, centrum voor psychotherapie voor mensen met een beperking of chronische ziekte</i>	

CHRONISCH ZIEK ZIJN GEEFT VEEL ROUW	600
<i>Karen Verstraeten</i>	
ROUW BIJ MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING	604
<i>Gerd De Belder</i>	
3.19 ACHTER DE ROUW	607
Afscheid en rouw bij mensen met een verstandelijke beperking <i>Sofie Sergeant (tekst) en Saar De Buysere (illustraties)</i>	
3.20 VERLIES EN ROUW BIJ MENSEN DIE IN ARMOEDE LEVEN	629
De zoektocht naar erkenning <i>Karen Puttemans</i>	
3.21 ROUWVERWERKING MET KINDEREN EN JONGEREN VANUIT SYSTEMISCH EN METAFORISCH PERSPECTIEF	650
Het wachtwoord is liefde <i>Joke Goudswaard</i>	
3.22 ROUW, SEKSUELE GEHEIMEN EN ‘SEKSVERSLAVING’	664
Over rouw en verslavingspatronen <i>Gertjan van Zessen</i>	
3.23 ROUW BIJ MIGRATIE	679
Betekenisverklaringen rond rouwgerelateerde klachten <i>Ellen Minkenberg</i>	
3.24 ROUW BIJ (ECHT)SCHEIDING	694
<i>Nelly Snels-Dolron</i>	
3.25 MINDFULNESS EN COMPASSIE BIJ VERLIES EN ROUW	720
<i>David Dewulf</i>	
3.26 VERLIEZEN EN CONFLICTEN	728
Communicerende vaten <i>Tineke Rodenburg en Marion Uitslag</i>	
 BIJLAGEN	
 1. HET CULTURELE INTERVIEW	743
<i>Hans Rohlof, Noa Loevy, Lineke Sassen & Stephanie Helmich</i>	
2. DE ROUWVRAGENLIJST BIJ VOLWASSENEN	747
<i>Paul Boelen, Jos de Keijser, J. van den Bout</i>	
 OVER DE AUTEURS	751
 REGISTER	761

*Dit boek dragen we op
Aan iedereen die van iemand houdt
En iemand heeft verloren*

*Op alle dagen daarvoor
Op alle dagen erna*

*Het gaat over Liefde
Het gaat over Rouw*

*Het gaat over weggaan
En een eigen weg gaan*

WOORD VOORAF*prof. dr. Dirk De Wachter*

We leven in hectische tijden.

In onze ongebreidelde consumptiecultuur lijken rouw en verlies moeilijk hun plaats te vinden. Maatschappelijk succes wordt afgemeten aan groei, winnen, sterk en leuk zijn. Wat buiten de schijnwerpers van deze glamoureuze illusie valt wordt gemedicaliseerd en buiten het gewone leven geplaatst. Zo wordt een wat langere rouwperiode vlug een psychiatrische diagnose die professioneel moet worden begeleid, al dan niet met medicatie.

In ditzelfde tijdsgewricht zijn de klassieke religieuze zingevende kaders verdampt. De vanzelfsprekende rituelen, de herkenbare en voorspelbare conventies worden meer en meer vervangen door individuele variaties van verwerking die op hun beurt tot verbruiksartikelen dreigen te verworden. De rouwmarkt én de therapiemarkt brengen hun aantrekkelijke producten en beloven de consument schoonheid, efficiëntie en resultaat.

Intussen dreigt er een groeiende kloof te ontstaan tussen de illusie van het fantastische leven en de dagelijkse gewone werkelijkheid, waarin allerlei vormen van verlies onafwendbaar zijn. Verloren dromen, gekwetste liefdes, relationele breuken, maar ook ziekte, ouderdom, aftakeling en dood blijven tot nader order deel van ons leven. Het inbedden van dit verdriet in ons bestaan lijkt minder evident en het troostende vermogen van ons sociale weefsel lijkt te verdampen.

Dit indrukwekkende handboek toont een kanteling.

De hoger beschreven fundamentele crisis van zin en existentie doet vele mensen bewust nadenken over deze materie. Meer dan ooit tracht men te zoeken naar modellen die leven en sterven weer trachten te verbinden in een cyclus van alle tijden.

Dit boek presenteert een zeer brede kijk op rouw en verlies, waarin zowat alle visies en denkkaders worden beschreven die momenteel gehanteerd worden. De diversiteit van thema's en de variatie aan auteurs is bijzonder imposant.

Nog belangrijker dan de veelomvattendheid is de basis van waaruit wordt vertrokken. Verlies en rouw worden niet meer gedacht vanuit een tekort, als een ziekte die vlug genezen moet worden, niet als een vermijdbare problematiek die met de juiste professionele hulp zo snel mogelijk opgelost moet raken. Zonder in naïeve of sloganseske praatjes te vervallen wordt, over de heel verscheidene thema's heen, een stevig fundament uitgetekend waarin rouwen deel uitmaakt van onze identiteit. Deze identiteit beweegt zich op haar beurt in een relationeel kader, deel uitmakend van een specifieke context, van een cultuur, en tegelijk

deze cultuur vormend. Het rouwen als nooit aflopend proces, als wezen van hechting, als ijkpunt van zin en betekenis.

Deze belangrijke stellingen, waarin de zijns-gerichte presentie wordt gekoppeld aan de doelgerichte interventie van de hulpverlener, overstijgen aldus het specifieke domein van rouw en therapie.

In dit boek vind ik hoopvolle aanzetten om na te denken over de wereld en ook handvatten om in die moeilijke wereld goed te leven.

Als de nood hoog is, is de redding nabij.

Prof. dr. Dirk De Wachter
Psychiatrie K.U.LEUVEN